

# Historisk samfund for Ribe amt. 1902—1927.

Af samfundets formand, fhv. højskoleforstander *S. Alkærsig*,  
Esmark v. Vejen.

Det er nu i Juli måned 1927 25 år siden, at ovennævnte samfund blev oprettet. Et lille tilbageblik kunde vel da være på sin plads, så meget mere, som dette samfund var det første i sin art og banede vejen for de mange lignende, der siden er oprettet.

I det første årsskrift, 1903, fortæller *stiftamtmand Stemann* i en lille indledning følgende om den begyndelse, der var gjort:

„For henved to år siden (slutn. af 1900) skrev højskoleforstander *Ludvig Schrøder* til mig, at han under et ophold på Møen havde fået at vide, at fhv. folketingsmand *Frede Boisen* havde samlet efterretninger om Møens historie på den måde, at han havde henvendt sig til en del mennesker om at nedskrive, hvad der var dem bekendt om stedlige minder, og forstander Schrøder spurgte mig så, om jeg ikke mente, noget lignende kunde sættes i værk i Ribe amt. Jeg lod sagen hvile et årstid og indbød så ifjor sommer nogle historisk interesserede mænd fra forskellige egne af amtet til et møde her i Ribe for at drøfte spørgsmålet. Resultatet af dette møde blev, at man enedes om at danne „Historisk Samfund for Ribe Amt.“ Der er holdt møder derom vinteren 1901—02 på Askov højskole, i

Ribe og Varde, og såvel på disse som på et skolemøde i Esbjerg (10. Feb. 1902) har der været god tilslutning, og mange medlemmer er tegnede ved møderne og på anden måde.

I Juli 1902 fik disse medlemmer tilstillet et eks. af de foreløbige vedtægter og en stemmeseddel til valg af en første bestyrelse. Denne kom til at bestå af stiftamtmand Stemann (senere valgt til formand), forstander L. Schrøder, konsul Breinholt (Esbjerg), overlærer Olsen (Varde), provst Nissen (Brørup), pastor Richter (Vejen) og højskolelærer Povl Bjerger (Askov).“

I vedtægterne nævnes klart og enkelt som samfundets formål „*oplivelse af den historiske sans*“. Dette skal søges nået ved fremdragning af *stedlige minder*, dels skriftlig i en *årbog*, som samfundets medlemmer modtager for deres årsbidrag (2.00), dels *mundtligt* på årlige foredragsmøder omkring i amtet. Stemann nævner i sin indledning følgende emner: „Jordfællesskabet, hoveriet, udskiftningerne, udflytning og bøndernes liv og arbejde i det hele; endvidere enkelte personers levnedsløb, smugleriet langs grænsen, strandingsvæsenet, klitvæsenet, minder fra vore krige, kystmilitsen, kongelige besøg.“

Medlemsantallet var 1904 allerede 448, men stigningen er kun langsom, først 1920 nåedes 700; siden er det endog gaaet en del tilbage, vel sagtens fordi man i 1921 nødtes til at sætte bidraget op til det dobbelte. Der er i de 25 år holdt ialt 73 møder, c. tre om året, for det meste med god tilslutning. Årsskriftet indeholder gennemsnitlig c. 12 ark.

Imidlertid kan man jo hverken ud fra disse tal eller andre lignende skønne noget som helst om, hvorvidt samfundet opfylder sit formål: oplivelse af den historiske sans.

Thi formålet er så helt af åndelig og ideel art. Derimod mener jeg, at man ud fra *indholdet* af årsskrifterne kan sige, at samfundet arbejder godt i retning af formålet. Ganske vist er det ikke noget stort antal afhandlinger, som har *videre* historisk betydning ud over det stedlige, men det kan jo heller ikke ventes; og på den anden side er tallet endnu færre på de afhandlinger, som man kan sige om, at de uden skade kunde være utrykt. Af dem har vi ikke mange. — Skulde man ganske kort karakterisere de 25 årshefters indhold, så kunde man sige, at af den række opgaver, Stemmann nævner (se ovenfor), er den sidste del løst langt bedre end den første. At der næsten intet er kommet om jordfællesskab, hoveri og udskiftning har vel nok for en del sin grund i, at disse ting nu er gået ud af erindringen. Men i arkiverne findes stof også til en skildring deraf. Og der er ialfald én slags udskiftning og udflytning, som *ikke* er gået ud af erindringen, nemlig *den i vor historie eksempelløse opdyrkning og bebyggelse af hederne*. Om fædrene kunde se, hvad her er sket, da vilde det synes dem vidunderligt og utroligt, og om vi selv kunde se derpå med friske øjne, da vilde vi vist synes det samme. Dette er en *landudvidelse*, der forslår, og som forudsætter en dygtighed i fredens arbejde, som er noget hidtil enestående både her og andetsteds, undtagen måske paa Amerikas prærier.

Hvordan dette arbejde er foregået fra først til sidst, det var nok værd for nutidens yngre slægter at vide noget om. Det vilde være en hjemstavnshistorie, der i sandhed kom os ved, og som jeg tror, bl. a. de større børn (i skolen og hjemmet) vilde lytte til med stor opmærksomhed. Det erindres endnu, hvordan den og den gamle slider, som nu længst er under mulde, med

egne hænder byggede det første „torp“ derude paa heden, dengang langt fra andre menneskeboliger; byggede det af „rulletørv“, lyng og sammentiggede rafter, og hvordan han, 30 år efter, kunde sætte hver af børnene ivej på en velbygget lille ejendom, skiftet ud fra den oprindelige. Det er Valdemarstidens torpbebyggelse om igen, kun i langt større stil og med større hjælpemidler.

Det erindres *endnu*, men hvor længe? Her ligger en opgave, som maa løses i de næste 25 år, efter mit skøn den første og vigtigste, vi har, og utvivlsomt *kan* den løses. Det er mærkelig lidt, vi hidtil har fået derom. Der er vel egentlig kun tre afhandlinger at nævne: *Et århundredes fremskridt* (1906) af afdøde sparekassebestyrer *N. H. Uhd* i Ølgod. Denne afhandling er tillige den eneste, hvor det ses, at forfatteren er klar over opgaven og dens store betydning. Han fortæller ikke *tilfældigt*, hvad han kan huske og har hørt, han går systematisk frem og belægger sin fortælling med tal og navne, ja der medfølger en lang og ret vidtløftig oversigt over ejendommenes tilvækst og deres besætninger, som maa have kostet meget *arbejde*. Det er gerne netop dette sidste, det i sådanne optegnelser skorter paa; man gør sig ikke klart, hvor uendelig værdifuldere, hvor langt rigere illustrerende afhandlingen bliver, når man gør sig den ulejlighed og det arbejde, der skal til for at lade nogle rids af veje og mærker, nogle navne og tal følge med. — Også lærerhustru *Mary Pedersens* afhandling: *Hedens pionerer* (1916), er meget lærerig og oplysende. Tal er der ganske vist ikke mange af, men dog nogle, og de træk af nybyggerlivet, forfatterinden fremdrager, er i al deres korthed meget værdifulde, ja, de giver i sandhed

et virkeligere billede af „livet paa heden“ end Hostrups romantiske hedesang! Endelig er der afhandlingen: „*Fattige tider og egne*“ (1924) af lærer *J. Andersen, Føvling*. Den indeholder værdifulde træk angående tilstanden, som den engang var, men ikke ret meget om fremgangen siden, hvad vel heller ikke er tilset.

Iøvrigt kunde det vel her være på sin plads at nævne titlen også på enkelte andre afhandlinger, som samfundet i de forløbne 25 år har offentliggjort. Grænsen er selvfølgelig vanskelig at drage, og det skal heller ikke påstås, at den her er sat rigtigt; men følgende afhandlinger vil ialfald alle, foruden deres lokale betydning, tillige have større eller mindre betydning for den almindelige historie:

- J. Brüel: Klitterne i Ribe amt. 1903.  
 N. H. Uhd: Et århundredes fremskridt. 1906.  
 Helga Stemann: Minder fra biskop Hertz' tid. 1906—  
 7—10—11—12—13—21.  
 Helga Stemann: Victor Kr. Hjort. 1919—20—21.  
 Marius Kristensen: Et middelalderligt signet. 1908.  
 Marius Kristensen: Grænser og grænseveje. 1920.  
 G. Schousboe-Jensen: Præsten C. F. Junghans og hans optegnelser. 1907—8—9.  
 G. Stemann: Spansk og fransk indkvartering i Ribe 1908. 1908.  
 S. Alkærsig: Smugleriet ved Kongeaaen i mands minde. 1911.  
 S. Alkærsig: Den ulovlige brændevinsbrænding i Vestjylland. 1922.  
 J. D. Stemann: Kosakkerne i Ribe 1814. 1913.  
 Mary Pedersen: Hedens pionerer. 1916.  
 M. H. Nielsen: De kongerigske enklaver. 1922.

Chr. Heilskov: Historisk-topografisk tidsskriftindex for Ribe amt. 1921.

J. Lundbye: Studie over vejenes udvikling i Varde syssel i oldtiden. 1923.

J. Andersen: Fattige tider og egne. 1924.

C. N. Mølgård: Minder fra verdenskrigen. 1927.

Når afhandlingen fra 1911 om smugleriet ved Kongeåen her er medtaget fremfor andre lignende, da beror det på, at der deri findes en indgående og samlet beskrivelse af dette smugleris *teknik*, noget som næppe findes i den udstrækning noget andet steds.

Tre af disse afhandlinger kan der være grund til at nævne særskilt: Helga Stemanns om „minder fra biskop Hertz' tid“ og om biskop Victor Kr. Hjort. Begge giver både menneskeligt og kulturhistorisk set et sjælden levende billede af stor værdi af mennesker og forhold i den vanskelige og fattige tid for 100 år siden. Den tredje er C. N. Mølgårds om „minder fra verdenskrigen“. Det er godt, at disse korte, alvorlige beretninger er draget frem i årsskriftet fra de tjenstlige papirer, hvor ingen ser dem. Thi det er forfærdende, så hurtigt sligt ellers i vore dage glemmes. De skal også her fremdrages for at minde os om, at vi måske inden for Historisk samfund har været lovlig stærkt indstillet *blot* på fortiden, og at der sker ting, mærkelige ting, i vore egne tider, som vi også skal have med og netop, mens begivenhederne endnu er klare.

---

I de forløbne 25 år har samfundet haft to formænd: Stiftamtmand Stemann 1902—23 og højskolelærer Marius Kristensen 1923—27. Da den sidste nu i foråret (1927) fratrådte på grund af bortrejse, blev jeg i hans sted valgt til formand. — Iøvrigt kan det bag på omslaget

af hvert årsskrift ses, hvem der til de forskellige tider har været i bestyrelsen. Der kan måske være grund til særlig at fremhæve to bestyrelsesmedlemmer, nemlig afdøde konsul *Breinholt* i Esbjerg og pastor *Richter*, Vejen, idet disse to har båret en væsentlig del af arbejdet, den første ved forretningsgangen (fra 1902 til sin død 1925), den anden ved redaktionen af årsskriftet i alle de 25 år. Pastor Richter kan således holde jubilæum som bestyrelsesmedlem sammen med samfundet.

Til sidst skal nævnes årstallet for enkelte andre historiske samfunds oprettelse: Thisted amt 1903, Vejle og Holbæk amt 1905, Randers og Frederiksborg amt 1906, Ringkøbing amt og Århus stift 1907, Svendborg amt 1908, Københavns amt 1910, Aalborg, Præstø og Odense amt samt Lolland-Falsters stift 1912.

---